

Novella- és regényirodalmunk fejlődésének néhány tanulsága.

Elnöki megnyitóbeszédül a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1939. évi rendes közgyűlésén elmondta: SZINNYEI FERENC.

Tisztelt Közgyűlés!

Harminc év óta foglalkozom novella- és regényirodalmunk rendszeres kutatásával és feldolgozásával. Tanulmányaim eredménye *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig* (1925—6.) című kétkötetes munkám és folytatása: a *Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban* címűnek legutóbb elkészült első kötete, melyet — ha Isten erőt ad hozzá — két év múlva fog követni a befejező második kötet. Erről szeretnék ezúttal egyet-mást elmondani. Mondanivalóim, ha munkámra vonatkoznak is, bizonyos tekintetben általános érvényűek, s némi tanulsággal is járnak.

Már előbbi munkámnak is az volt a célja, hogy prózai elbeszélő irodalmunkat 1818-tól 1848-ig egész teljességében mutassam be, tehát nemcsak a kiválóbb művekkel foglalkoztam, hanem mindent (több mint 30 regényt s körülbelül 2000 novellát) elolvastam, ami ebben a három évtizedben megjelent. Midőn a következő korszak feldolgozásához fogtam, megdöbbenett az anyag nagysága, s úgy vélekedtem, hogy elbeszélő irodalmunk fejlődésének ebben az igen magas színvonalú műveket felmutató korszakában már nem szükséges a kisebb jelentőségű vagy egészen jelentéktelen munkákat is figyelembe vennem, hanem elég lesz csak a tervszerűen megrostált anyagot feldolgoznom. Vélekedésemet azonban csakhamar megváltoztattam, s tízévi munkával mégis sikerült e tíz évnek is egész anyagát feldolgoznom. Természetesen nemcsak a korszaknak 98 regényét s több mint 2600 novelláját olvastam el, hanem tüzetesen átnéztem 42 lapot és folyóiratot, 28 zsebkönyvet, albumot és füzetes vállalatot, valamint tömérdek naptárat, s így gyűjtöttem össze főként a bírálatok, irodalmi vonatkozású nap hírek s egyéb közlemények adataiból igen nagy anyagomat. Legnagyobb munka természetesen magának a regény- és novellaanyagnak elolvasása volt, mely terjedelem tekintetében

mind drámairodalmunkét, mind líránkét (ideértve verses epikánkét is) messze fölülmúlja.

Mármost az a kérdés, szükséges-e egy műfajttörténet megírásához ekkora részletesség, s nem vész-e kárba az egész anyag felkutatására és áttanulmányozására fordított rengeteg idő és munka. Legyen szabad erre a kérdésre részletesebben megfelelnem, s feleletemet munkámból vett gyakorlati példákkal megvilágítanom.

Először is csak minden részlet tökéletes ismerete adhatja meg azt a helyes történeti távlatot, melyből a kiválóbb alkotásokat tekintenünk kell, s csakis úgy méltathatjuk őket kellőképen, ha a kisebb, sőt legkisebb jelenségeket is áttekintettük. Jósika Miklós, Jókai és Kemény Zsigmond nagyságát pl. csak a korukbeli egész elbeszélő irodalom tárgyalása világíthatja meg igazán, s csak az értetheti meg rendkívüli jelentőségüket. Csak úgy tudjuk a fejlődés magaslatait kellőképen megmérni, ha ismerjük mélypontjait is.

Csak minden adat ismeretével tudjuk az egyes írók munkásságának időbeli sorrendjét megállapítani. Legtöbb elbeszélőnk nem vette fel minden novelláját önálló köteteibe. A monografusok rendszeren csak ezek alapján dolgoztak és sok novellájukat figyelembe sem vették, mert nem ismerték. Jellemző pl., hogy még Jókai novelláinak sem volt eddig teljesen pontos időrendi jegyzéke.

Csak így tudjuk kinyomozni egyes írók hatását az egész irodalomra. Így látjuk pl. világosan, hogy Jókai hatása az egyes kisebb tárgyi hatásokon kívül főként régebbi föllengős stílusának, exotikus-, töfök- és ősmagyar-tárgyú elbeszéléseinek, humoros történeti novelláinak, s humoros stílusának utánzásában nyilvánul, s azt is meg tudjuk állapítani, hogy ez a hatás a Bachkorszak elbeszéléseinek körülbelül egyötöd részében mutatkozik világosan, s hogy leghívebb tanítványai Abonyi Lajos, Györy Vilmos, Pálffy Albert, Vadnai Károly, Vértesi Arnold és P. Szathmáry Károly voltak. Az utóbbit eddig Jósika tanítványai közé sorozta az irodalomtörténet, pedig éppen úgy tanítványa volt Jókainak és a francia romantikusoknak is.

Csak így látjuk világosan egyes tárgykörök elterjedését, pl. hogy a szabadságharc és az elnyomás kora mint új tárgy milyen mértékben és milyen fokozatokban kerül feldolgozásra körülbelül negyedfélszáz elbeszélésünkben.

Az egész anyag ismerete hasonlóképen érdekes adatokat szolgáltat egyes tárgyakra, alakokra, indítékokra vonatkozólag: hogy mikor bukkannak fel először, kik és hányszor dolgozzák fel őket. Kiderül így, hogy Tarnóczy Sára szomorú történetét nemcsak Kemény Zsigmond írta meg az *Özvegy és leányában*, hanem előtte Pálffy Albert és Halmágyi Sándor, utána pedig Udvardy (Cserna) Vince. Ez eddig elkerülte a kutatók figyelmét, valamint az is, hogy a *Zord időben* szereplő Werbőczy-rokonok, a Deák-testvérek már Paulikovics Lajos *Hét vár* című regényében (1854.) is szerepelnek. Kiderül, hogy a külföldi romantikusok példájára mennyi művészelbeszélést írnak ebben a korban. Így ír pl. novellát Győry Vilmos Lionardo da Vinciről és Domenichinóról, Fáy András Van Dyckről, Vadnai Rafaelról, Forster Rudolf Michelangelóról, Beöthy László Haydnról, Győry Vilmos és Forster Rudolf Molière-ről, Degré Alajos pedig regényt Salvator Rosaról. Érdekes az is, hogy ebben a korban kezdik gyakrabban szerepeltetni magyar költőinket és íróinkat, így: Balassa Bálintot (Tóth Ferenc s utána Vértesi Arnold), Tinódit (Vértesi Arnold), Besenyeit (Sarkady István), Anyos Pált (Ürváry Lajos), Csokonait (Vadnai, Ürváry Lajos és Fekete János). Még Pápai Páriz Ferencről is írnak egy regényes elbeszélést (Paulikovics Lajos). Az utóbbinak címe, *Pietroza* semmit sem árul el tartalmáról. — Remellay Gusztáv sok érdekes délszláv- és román-tárgyú elbeszélést ír, sőt van egy regényünk, melynek legtöbb főszereplője román (Ormós Zsigmond: *A banya sziklája*. 1858.). Érdekes az is, hogy P. Szathmáry Károly egy még akkor élő emberről, a híres cserkesz-főnökről ír regényt (*Samil*. 1855.). — Az 1838-i nagy pesti árvíznek csak egy leírását ismerjük és emlegetjük Jókai *Kárpáthy Zoltánjából*, pedig a nagy katasztrófát már előtte is többen leírták, így Jósika, Nagy Ignác és mások.

Csak így építhetjük jóformán minden megállapításunkat számadatok alapjára, s nem szorulunk kétes bizonyosságú állításokra és feltevésekre. Világosan látjuk pl. ebben a korszakban a humoros elbeszélő irodalom előretörését, a realista, lélekrajzi irány megerősödését, de legfőképpen a francia romantikának általános és uralkodó hatását a történeti és társadalmi elbeszélés terén. Ezzel szemben csak ilyen alapon állapíthatjuk meg, hogy az igazi magyar élet rajza milyen mértékben érvényesül a francia utánzás mellett tárgyokban, alakokban és környezetfestésben.

A történeti elbeszélést illetőleg így látjuk, hogy 98 regényünk

közül 44 a történeti, tehát regényeinknek majdnem fele, a korszak novelláinak pedig egy negyedrésze történeti. Megállapíthatjuk továbbá, mint magyar különlegességet, hogy elbeszélőink legkedveltebb témabányája a XVI. és XVII. századbeli törökvilág kora. Novelláinknak körülbelül fele, regényeinknek pedig jóval több mint fele e korbéli tárgyú. Ennek, valamint az erdélyi tárgyak túlságos kedvelésének okaira természetesen itt nem térhetek ki. Így vonhatunk vizsgálatunk körébe sok ma már teljesen ismeretlen művet, melyek nem nagyértékűek ugyan, de irodalomtörténeti, korrajzi vagy más szempontból mégis érdekeseek és számba veendők.

Végül csak így változtathatunk meg sok felszínes és általánosságban mozgó eddigi megállapítást, igazíthatunk helyre sok adatbeli és fölfogásbeli tévedést.

Azt hiszem ezekkel a megjegyzésekkel és példákkal, melyeknek számát még szaporíthattam volna, eléggé megfelelttem arra a kérdésre, hogy az anyagnak ilyen teljes feltárása és feldolgozása nem kárbavesztett fáradság-e. Kétségkívül nem az, de a tudománynak önzetlen szeretete, nagy önfeláldozás és türelem kell hozzá.

S itt legyen szabad nekem, mint öreg irodalomtörténetirónak, ki negyven év óta műveli tudományunkat, ifjú társainkhoz fordulnom egy szerény tanáccsal.

Ne pazarolják java erejüket apró cikkek írására, pillanatnyilag meglepő feltevések, hipotézisek építgetésére, tetszetős elmefuttatásokra, „újra-értékelésekre“ és „fölfedezésekre“, hanem már pályájuk legelején tűzzenek maguk elé egy nagyobb tudományos célt, s törekedjenek megvalósítására, törekedjenek valami nagyobb, alapvető munkának alkotására.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy érdeklődésük ne legyen sokoldalú, más irányokban ne kutassanak, s kutatásaik eredményeit ne tegyék közzé, csak azt, hogy legyen egy nagy céljuk, s ezt ne tévesszék szem elől egész munkásságuk folyamán.

Olyan lángész keveseknek adatott, hogy egy-két kis dolgozatban is korszakos művet alkossanak. A tudományt nemcsak a lángelmék viszik előre, hanem a józaneszű, képzett, szorgalmas és becsületes munkások is. Ezeknek ajánlom én: fogjanak egy nagy munkába, melyről, ha elkészül, mindenki azt mondhassa, hogy egész életük munkája.

Ha végigtekintünk irodalomtörténetünk alkotásain, azt lát-

jük, hogy csak ilyenek az igazán maradandók és alapvetők. Az ilyenekre építhet a jövő nemzedék, még ha nem tökéletesek is, s emelheti mind magasabbra irodalomtörténetünk hatalmas palotáját.

Ezzel a gondolattal nyitom meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1939. évi rendes közgyűlését.

Hogyan készül a „Magyar írók“ új sorozata?

Írta: GULYÁS PÁL.

Amikor 1913 augusztusában a legkiválóbb magyar bibliográfusok egyike, a pátriárka kort ért id. Szinnyei József m. n. múzeumi osztályigazgató munkás kezéből kihullott a toll, életműve, a *Magyar írók* befejezetlenül maradt. Abból a hatalmas emlékműből, melyet a szó legtágabb értelmében vett magyar — pontosabban magyarországi — irodalomnak emelt, hiányzott még néhány téglá. Az utolsó életrajz, melyet végleges formába tudott önteni, a Zichy Antalé volt. A Zichy Domonkos életrajzától a Zsutai Jánoséig terjedő rész megíratlanul maradt. Ezt a részt legkisebb fia, Ferenc, a jeles irodalomtörténész pótolta, akit nehéz feladata sikeres megoldásában atyja hátrahagyott jegyzetei — szinte kizárólag rövid utalások — támogattak. Természetesen a nagy mű, melynek jelentőségét, megbecsülhetetlen értékét a magyar tudományos világ teljesen átérezte, még e befejezett formájában sem teljes. Hiszen a tizennégy vaskos kötetre terjedő munka megjelenése egy teljes negyedszázadot vett igénybe s e hosszú idő alatt sok új név bukkant felszínre, mely már nem kerülhetett be a törzsmunkába, sok életpálya, melyet Szinnyei megrajzolt, közben végső céljához ért vagy a szerény kezdetnél nem sejtett magasba ívelt!

Szinnyei Józsefnek, amikor lexikona megírásába fogott, háromféle megoldási mód kínálkozott. Az egyik mód az, melyet az angol Stephen Leslie és folytatói követtek az 1885-ben megindult *Dictionary of national biography* hatvan s egynehány kötetében, s amely abban áll, hogy kizárólag befejezett életpályák megörökítésére szorítkozik. A másik mód az, melyet az 1913-ban elhunyt Rizner Lajos követett *Bibliografia pisonictva slovenského* című mintaszerű munkájában, mely egészen rövid életrajzok kíséretében az 1900-ig bezárólag megjelent tótnyelvű irodalmat dol-